

При існуючому економічному стані України фінансові ресурси доводиться шукати поза межами України.

До цієї пори фундатори з Канади оплатили такі видання Фондації:

- 2001 — «Історія Української мови».
- 2002 — «Українська Культура», «Тарас Шевченко».
- 2003 — «Розп'ятий Мазепа».
- 2004 — «Богдан Хмельницький».
- 2005 — «Свята Почаївська Лавра»
- 2006 — «Слово про Ігорів похід».
- 2007 — «Рятування України».

Вартість видання однієї книги — 6000 канадських доларів. Тираж 2000. Всі книги — праці Івана Огієнка.

Ми щасливі, що молода людина — проф. Микола Тимошик — так глибоко зацікавився працею митрополита Іларіона та так багато часу і праці приділяє добровільно виданню книг. Проф. Тимошика часто університети запрошують з лекціями. На кожну поїздку він бере з собою біля 100 або більше книг видання Фондації для їх презентації та роздає книги Фондації професорам та студентам.

Певною мірою частина мрій митрополита Іларіона — повернення його праці в Україну — здійснюється.

Іван Огієнко (митрополит Іларіон) мав різні прикрі життєві страдницькі переживання. Він їх гірко переживав, але завжди йшов уперед і здобував успіхи. Бог і Україна стали девізом його життя.

Metropolitan Ilarion's (Ohienko) enlightenment activity in Winnipeg as well as the activity of the foundation named in his honour in Ukraine are paid attention to in the article.

Key words: consistory, "Aid to Ukraine" Committee, Foundation named in honour of Metropolitan Ilarion (Ohienko), Ohienko's dream.

Отримано: 23.12.2006 р.

УДК 271

Н.М.Огієнко

Чернігівський державний педагогічний університет

МИТРОПОЛИТ ІЛАРІОН ПРО ДУХОВНІ ОСНОВИ ЧЕРНЕЦТВА

У статті розкриваються погляди І.Огієнка на мету й сутність чернечого життя. Здійснюється їх аналіз у контексті духовного становлення особистості.

Ключові слова: чернецтво, духовність, духовний світ, духовні цінності.

Початок третього тисячоліття, ознаменований помітними досягненнями людства у сфері науки і техніки, водночас характеризується непропорційністю у розвитку матеріальної та духовної культури, наслідком чого є розлад системи моральних цінностей особистості, втрата

ціннісних орієнтирів та ідеалів, перебудова ієрархії людських потреб, у якій домінує місце займають органічні на матеріальні.

У такій складній для українського народу період повертається на Батьківщину духовна спадщина І.Огієнка — видатного державного і громадського діяча, науковця і богослова.

У своїх численних фундаментальних працях він глибоко проаналізував роль релігії і церкви у духовному житті народу; повно і всебічно обґрунтував систему духовних цінностей, які необхідно виховувати у підростаючого покоління; розкрив конкретні форми, методи і засоби цієї роботи.

Цікавою і важливою сторінкою духовної спадщини митрополита Іларіона є дослідження ним витоків, сутності та ідеалів чернецтва, розкритих і обґрунтованих у творі “Українське монашество”.

Висвітлюючи історію написання цієї праці, доктор філологічних наук М.Тимошик зазначає: *“Майже шістьдесят літ пролежали в архівних сховах практично ніким не читані досі 430 позжовтілих від часу сторінок цього рукописного твору. Написані за надзвичайно складних життєвських обставин і чудом збережені, вони, нарешті, повертаються сьогодні в Україну. Повертаються туди й до того читача, кому вони й призначалися.*

“Українське монашество” — це одна з багатьох граней присіпленого й небайдужого наукового зацікавлення митрополита Іларіона. Це спроба залучити нас, нині суцільних в Україні, до поцінування й аналізу одного із загадкових і досі невіданих феноменів нашої історії, до роздумувань про скороминуще і вічне, духовне і бездуховне, про справжні і фальшиві людські цінності, про проблему вибору і проблему обов’язку, які супроводжують людину протягом всього її земного життя” [1, с.44].

Що ж саме хотів донести до співвітчизників І.Огієнка? До кого звернене його слово, адже чернецтво — важкий і тернистий шлях вибраних, по якому йдуть одиниці?

У пошуках відповіді на ці запитання допоможуть рядки, взяті з самого твору: *“Вік людський короткий, а смерть приходить завжди тоді, коли її не чекають. І через це кожна мисляча людина натрапляє на певну думку: коли життя таке коротке, а смерть кончена й несподівана, то пощо ж людині так занадто клопотатися про це тяжке життя в зрадливому світі? Чи будеш ти жити в розкошах чи без них, однаково ти тільки тимчасова дрібна пилінка на світі, і все рівно зникнеш зо світу, як ця ж пилінка...*

Але так мислять не всі. Більшість людства пильнує таки прожити добре, — хоч коротко, зате добре, на свою насолоду. І ціле життя своє побивається, власне, за це “добре життя”. А що добра цього не вистачає легко на всіх, люди зубами видирають його з рук один одному, і тим перетворюють тихий Божий рай на найгірше пекло на землі.

Люди, що вміють мислити, т.зв. філософи, здавна пізнали марнотність усього світу й марноту його видимого добра, за яке так завзято й жорстоко побивається світ. Здавна пізнали, що світолюби ніколи на правду щасливими не бувають, бо звичайно вічно змагаються за добро світові, а ці змагання приводять їх до повсякденних нещасть,

хвороб, убивств і т.ін. Чи нема в світі чогось вартнішого, що давало б людині спокійне і розумне життя, і провадило б її до правдивого щасття? Чи нема в людині чогось такого, за що варто було б з радістю пережити сад жорстоких мук, що зветься життям?” [2, с.46-49].

У цих роздумах митрополита Іларіона чітко простежується споконвічне філософське питання про сенс людського життя, про високе призначення людини як одухотвореної істоти, діяльність якої має утверджуватися на принципах любові, добра, милосердя. Висвітлюючи сутність чернечого життя, характеризуючи його витоки й ідеали, І.Огієнко, по суті, веде мову про духовне удосконалення людини, яке може здійснюватися різними шляхами у найрізноманітніших видах діяльності. Однак, найкоротшим шляхом, який найшвидше приводить до поставленої мети, на думку митрополита Іларіона, є чернецтво: *“Власне, монаша дорога, дорога опущення марнотного світу, найперше і найпростіше провадить до Царства Небесного” [2, с.50].*

Що це за дорога і як по ній іти? У чому сутність чернечого життя і на яких підвалинах воно ґрунтується?

Висвітленню поглядів І.Огієнка на поставлені запитання, на які не може дати відповідь раціоналістичний світогляд сучасної людини, і присвячена дана стаття. Її актуальність зумовлена важливістю і значущістю творів нашого видатного вченого і богослова для сьогодення українського народу і духовного відродження України.

Щоб охарактеризувати сутність і мету чернечого життя і розкрити шлях духовного самоудосконалення, митрополит Іларіон звертає увагу на подвійну організацію людини, яка, за висловом відомого мислителя ХХ ст. М.О.Бердяєва, є точкою перетину двох світів: світу природного і світу надприродного, духовного. Наука не проникла ще в таємницю поєднання цих світів в одному цілому, що становить людський організм, але вона точно називає основну відмінність між ними — безсмертя духу і тлінність тіла. Основуючись на цьому важливому у світоглядному плані положенні, митрополит Іларіон висвітлює генезис людських потреб, які формують у свою чергу ієрархію ціннісних орієнтацій особистості і визначають, у кінцевому рахунку, сенс земного життя кожної людини: *“Людина складається з двох головних частин: вічного Духа й смертного тіла. І людиність з найдавнішого часу бачила своє щасття в них: одні, а таких величезна більшість, у задоволенні потреб свого тіла, а другі, їх дуже мало, у задоволенні потреб Духа” [2, с.49].* Саме до цих людей, яких небагато у світі і які ставлять безсмертного Духа вище від тлінного тіла і відносить І.Огієнко тих, хто вступив на шлях чернецтва. Історія знає чимало видатних постатей, які, ступивши на цей шлях, досягли вершин духовного удосконалення і стали святими. Серед них — українські святи, возвеличені огієнківським словом: Д.Туптало, І.Почаївський, А.Мацієвич, П.Величковський, преподобна Анна Всеволодівна та багато інших. На їх прикладах митрополит Іларіон розкриває труднощі й перепони чернечого життя, долаючи які монах-подвижник досягає перемоги Духа над тілом: *“Дух і тіло ведуть постійну боротьбу між собою, і в звичайних людей переважає тіло, й вони служать йому. Не те в монахів:*

вони ведуть невпинну боротьбу з своїм тілом і всіма способами допомагають перемозі Духа. І тільки той правдивий монах, у кого Дух переміг тіло, в кого потреби переможеного тіла грають останню роль, а перше — плекати переможеного Духа” [2, с.55]. Обов'язковою умовою, яка веде до успіху в цій боротьбі, — зазначає митрополит Іларіон, — є виконання монахом добровільно даних ним під час постригу обітів. До них відносяться: послух, нестяжання і дівство.

Послух, на думку І.Огієнка, — головний чернечий обіт, найвища чеснота його. Він є засобом зміцнення духу і основою для всіх інших подвигів, тому що вбиває двох найбільших шкідників людини і людства — гордість і самолюбство — найперших ворогів спасіння [2, с.52].

Не менш важливе значення для духовного росту монаха є виконання другого даного ним обіту — нестяжання, тобто відсутність у нього будь-якого власного майна. Кожен, хто має намір вступити на шлях чернецтва, повинен всі свої речі роздати бідним або ж передати на користь монастиря. Розкриваючи сутність даної умови і показуючи шкідливість звички до матеріального накопичення, коли вона стає головною, а іноді і єдиною метою усього життя людини, митрополит Іларіон зазначає: *“Нещастя світу найбільше в тому, що він безупинно гониться за стяганням, за маєтками, за добрими. Покинути всю цю марнотність — обов'язок монаха. Хіба ж кожен маєток не занадто тимчасове добро, не видима марнота? Хіба заберемо його на той світ, помираючи?.. Ось тому убогість — чеснота монаха. Убогість повна: монах свого нічого не має. І не тільки не має, але й не хоче його, — він повний безсрбренник” [2, с.52].* Монах не прагне до матеріального збагачення з тієї вагомої причини, що ставить потреби Духа вище від потреб свого тіла, а тому всі свої зусилля спрямовує на духовне удосконалення. Усвідомлюючи тлінність і ненадійність земних благ, розмірковуючи про скороминучі і вічні цінності, І.Огієнко наголошує у філософській містерії “Народження людини” на тих життєвих орієнтирах, які ведуть до справжнього щастя:

*Багатства земні ненадійні,
І не приносять щастя гроші,
Духовні ж скарби благодійні,
Й несуть надзоряні розкоші! [3, с.77].*

Крім послуху й нестяжання, які ведуть до накопичення “духовних скарбів”, велике значення, на думку митрополита Іларіона, має дотримання монахом третього даного ним обіту — дівства: *“Спаستися легше і простіше безженному, бо жінка й діти зв'язують людину з марнотним світом... Дівство очищає розум від помислів лукавих і приривнює людину до Ангола... Повне дівство береже наше тіло в чистоті, а тим самим — Духа в силі. Дівством удосконалюється не тільки тіло, але й дух” [2, с.52-53].* Для підтвердження цих слів І.Огієнко наводить висловлювання апостола Павла з його першого Послання коринф'янам, у якому йде мова про те, що нежонатий намагається догодити Господу, а жонатий піклується про речі життєві — як догодити жінці.

Отже, завдяки прийнятим під час постригу обітам — послуху, нестягання і дівства, монах виконує головний свій обов'язок — “плекання Духа”, який значно зростає від поста і молитви. Згідно з Православним катехізисом, піст є помірне вживання їжі, з якої виключаються скромні продукти, тобто це періодичне обмеження природних потреб людського організму з метою підкорення тіла духу. Пости встановлені Церквою перед святами Великодня, Різдва Христового, Успіння Божої Матері, св. апостолів Петра і Павла, у середу і п'ятницю протягом року та в деякі інші дні [4, с.172-173]. Під час посту необхідно з особливою рішучістю утримуватися від гніву, ненависті, ворожнечі, різних проявів зла і, навпаки, намагатися творити добро, виявляти любов і милосердя до своїх ближніх.

Розкриваючи значення посту для духовно-морального удосконалення людини, митрополит Іларіон зазначає: *“Ненастне тіло голодно й настирливо вимагає свого, а тому монах повинен завжди й безперестанно впокорювати його найперше постом, постом повним (якийсь час нічого не їсть) і постом частинним (їсть мало й не все). Ось тому їжа монаха найпростіша, не часта — найліпше б раз денно. Їсти монах повинен лише стільки, аби потримати себе при житті, звичка до доброї їжі, повного набиття свого черева — це найбільше зло в світі, бо власне воно — основа всіх переступів людства. Монахові личить завжди недоїдати, щоб почувати в собі повсякчасну легкість, як родючий ґрунт для плекання Духа. Духа ангольського”* [2, с.53]. Не менш важливим чинником для духовного росту монаха є, на думку митрополита Іларіона, фізична праця, яка потребує постійного напруження і м'язових зусиль: *“Так само праця, особливо фізична, прибиває голос ненажерливого тіла й не дає йому панувати над духом. Тому кожен монах зобов'язаний певну частину дня конче працювати, але працювати з молитвою і радістю, бо праця — основа всякого життя”* [2, с.53].

Вартий уваги той факт, що трудитися потрібно з молитвою, адже саме вона, зазначає І.Огієнко, є для монаха морем широким і бездонним, що постійно живить і возвеличує душу:

*Бо з молитвою розум яснїє
і теплїше на серці стає —
Немов сонце те світить і грїє
у відкритеє серце твоє* [5, с.24].

Треба зазначити, що у патристиці, з якою був добре обізнаний митрополит Іларіон, молитві надається особливо важливе значення, як засобу спілкування людини з Богом. Вона є главою і матір'ю усіх чеснот, нею потрібно починати і закінчувати свій день. Молитва для душі — те саме, що повітря і їжа для життя тіла; припинення її приносить душі невидиму смерть. Підкреслюючи провідну роль молитви у духовній практиці монахів, І.Огієнко зазначає у своїй праці “Православна віра”: *“...молитва є бесїда з Богом, прохання пристойного добра в Бога, від якого сподїваємося отримати його. Вона є піднесення до Бога, благочестивий, спрямований до Бога настрій; духовне шукан-*

ня небесного; лікування святої душі; служіння, приємне Богові; ознака покаяння та твердого уповання... Молитва зміцнює Віру й надію, навчає терпіння, зберігання заповідей і особливо прохання небесного добра. Вона вирощує багато плодів, перерахування яких було б зайвим... Така велика користь від молитви, що вона складає поживу й життя душі. Усе сказане обґрунтовується на Святому Писанні, і той, хто вимагає доказів цьому, подібний божевільному або сліпому, який під час ясного півдня має сумнів в сонячному світлі” [6, с.64].

Отже, за глибоким переконанням митрополита Іларіона, аскеза тіла й плекання Духа, які досягаються через послух, дівство, нестяжання, піст, молитву і фізичну працю — основні підвалини, що становлять сутність чернецого життя і ведуть до духовно-морального удосконалення тих, хто ступив на цей шлях. Загалом, на думку І.Огієнка, “заслуга монастирів у творенні української духовної культури безконечно велика — це вони, скромні українські монахи й монашки, Божі бджоли, створили нам усе те, що маємо найкращого в нашій духовній культурі і чим ми пишаємося й тепер” [2, с.159].

Ці слова з повним правом можна віднести й до самого митрополита Іларіона, який у 58-річному віці прийняв чернечий сан і прослужив у ньому 32 роки, на власному прикладі демонструючи виконання чернечих обітів і до останніх днів свого життя самовіддано працюючи для свого народу: “Я злився із своїм народом. Його рани — мої рани, його болі — мої болі”, — зазначав він [5, с.39].

Глибокими ранами сучасної цивілізації є дефіцит духовної культури, утвердження у суспільній свідомості гедоністичних принципів, що скеровують до життя без будь-яких обмежувальних механізмів. У цьому контексті актуально і переконливо звучить огієнківське слово про сенс людського життя й духовну сутність особистості, яке спонукає читача до глибоких роздумів і спрямовує його на шлях самопізнання й духовного удосконалення.

Список використаних джерел:

1. Тимошик М. Феномен українського чернецтва і філософія релігійності в інтерпретації Івана Огієнка (митрополита Іларіона) // Огієнко І. Українське монашество. — К., 2002.
2. Огієнко І. (митрополит Іларіон). Українське монашество. — К.: Наук. вид. центр “Наша культура і наука”, 2002.
3. Митрополит Іларіон. Народження людини // Філософська містерія в п’яти діях. — Вінніпег, 1957.
4. Закон Божий. Кн. для семьи і школы. — Житомир, 1995.
5. Огієнкові афоризми і сентенції. — Львів, 1996.
6. Митрополит Іларіон. Православна віра. — Вінніпег, 1957.

The article shows opinions of I.Ogienko on purpose and essence of nuns’ life.

Key words: nuns’ life, spiritualness, spiritual world, spiritual values.

Отримано: 11.09.2006 р.